

כמה פעמים נחנך המשכן?

חיים בורגנסקי

לְדַרְתִּיכֶם פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר
אֹנֵעַד לָכֶם שְׁמָה לְדַבֵּר אֵלַיךְ שָׁם. וְנִעַדְתִּי
שְׁמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי. וְקִדְשִׁתִּי
אֶת אֶהָל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת אֶהָרֹן
וְאֶת בְּנָיו אֶקְדַּשׁ לִכְהֹן לִי. וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיִּיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים (שם'
כט:לח, מב-מה).

הַמִּזְבֵּחַ, הַמְצוֹי ב"פֶּתַח אֶהָל מוֹעֵד לִפְנֵי ה'",
יֵהִי מִקּוֹם הַהִיוּעֲדוֹת שֶׁל הַקֶּב"ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל,
וּבִכֵּן תִּתְקַיֵּם מִטְרַת הַמִּשְׁכָּן כַּמְקוֹם שֶׁבּוֹ יִשְׁכּוֹן
הַקֶּב"ה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

כך ניתן להסביר גם את הקדשת המזבח
והכוהנים בימי המילואים, המצויה בחלקו
הראשון של פרק כ"ט. הקדשה זו קשורה
למשמעות המשכן לפי פרשת "תצוה", שהרי
משה מופיע כמי שמקדש את הכוהנים ואת
המזבח, והוא עצמו אינו זקוק להקדשה ואף
לא לבגדי כהונה. גם המשכן בפרשת "תרומה",
המשכן שמשו במרכזו, אינו זקוק להקדשה.
כפי שבהר סיני נכנס משה לפניו מן הענן ללא
הכנה או משיחה, אף פעולתו במשכן וכניסתו
אליו אינם זקוקים להכנה מיוחדת.

מובן שמעולם לא העלתה התורה על
דעתה שיתקיימו שני משכנות, זה בצד זה,
אלא כוונתה שאותו משכן ישמש הן את
מטרתה של פרשת "תרומה" והן את מטרתה
של פרשת "תצוה". במשכן המשותף יכנס משה
לקודש כדי לשמוע את ציווי ה', ואהרן יכנס
להיכל לשרת כשליחם של ישראל. משה ישמע
את דבר ה' מעל הכפורת, ואהרן יענה על ידי
הקב"ה באש מעל המזבח.

ב. תיאור הקמת המשכן בפרשת "פקודי"

כידוע, פרשות "ויקהל" ו"פקודי" חוזרות במידה
רבה על פרשות "תרומה" ו"תצוה", בהתאמה.
החזרה אינה שלמה, שכן כל הפרק של הקדשת
המשכן והכוהנים בשבעת ימי המילואים
שבפרשת "תצוה" אינו מופיע בפרשת "פקודי",
ובמקומו יש ציווי אחר למשה למשוך את
המשכן ואת כליו ואת הכוהנים (שם' מ:ט-טו).⁴

⁴ עובדה שעוררה מחלוקת רבתי בין חכמי ישראל
לדורותיהם: מתי התקיימו ימי המילואים והיום
השמיני. ראו, למשל, דברי ראב"ע לשם' מ:ב,
ודברי הרמב"ן לאותו פסוק.

א. הציוויים על הקמת המשכן

שתי פרשיות בספר שמות עוסקות בציוויי
ההקמה של המשכן: "תרומה" ו"תצוה".
בפרשת "תרומה" מתואר משכן שהדמות
הפועלת בו היא משה. הוא המצווה לעשות את
כלי המשכן, והוא המשרת בו.¹ בלבו של
המשכן יתקיים מקום ההיוועדות בין הקב"ה
לבין משה: "וְנִוְעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל
הַכְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִּים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת
אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם'
כה:כב). נראה שלפני שיעזבו ישראל את הר
סיני בדרכם לארץ כנען, ביקש הקב"ה להקים
משכן שישמש מקום לדיבור עם משה פנים אל
פנים כפי שדיבר איתו בהר סיני. מרכזו של
המשכן בפרשת "תרומה" הוא הארון, שבתוכו
לוחות העדות שירדו מסיני, והכפורת שמעליה
יוסיף הקב"ה ויצווה את משה.² משכן כזה אינו
זקוק לכוהנים, ממש כפי שבמקום ההיוועדות
של משה והקב"ה בהר סיני לא נמצאו כוהנים
– "וַאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ" (לד:ג).

תמונה זו משתנה בפרשת "תצוה",
המתעלמת ממשו ומציבה את הכוהנים
במרכז. אכן, מן החזרה המרובה על כך שאהרן
נושא עימו את שמות בני ישראל בבואו לעבוד
במשכן,³ נראה שעבודת הכוהנים אינה עומדת
בפני עצמה, והיא אחוזה וקשורה בבני ישראל,
אף שאלו אינם עובדים במשכן. כפועל יוצא
של המשמעות ה"כוהנית" של המשכן בפרשת
"תצוה", מציעה הפרשה מקום היוועדות נוסף
על זה של פרשת "תרומה":

וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי
שָׁנָה שְׁנָיִם לְיוֹם תִּמְיֹד... עֲלֹת תִּמְיֹד

* הרב ד"ר חיים בורגנסקי, המחלקה לתלמוד
באוניברסיטת בר אילן, רב היישוב הושעיה.

¹ ראו, למשל, שם' כה:כג-ל: "וְעָשִׂיתָ שְׁלֹחַן עֲצֵי
שִׁטִּים אֲמָתִים אָרְפוּ וְאַמָּה רָחְבוּ וְאַמָּה וְחֲצִי
קָמְתוּ... וְנָתַתָּ עַל הַשְּׁלֹחַן לֶחֶם פָּנִים לִפְנֵי תִמְיֹד".
ברובה של פרשת "תרומה" הציווי מופנה למשה
הן להקמה והן לשירות.

² בעניין זה ראו את דברי הרמב"ן לפס' ב בפרק כ"ה.

³ ראו, למשל, שם, כח:יב, בקשר לכתפות האפוד,
וראו בפסוקים הקודמים באותו עניין. ראו גם
בקשר לחושן, שם כט, לאורים ולתומים, שם ל,
ובקשר לציץ, שם לח.

את הקורבן, וכך השלים את ההבטחה מפרשת "תצוה", להיוועד לבני ישראל מעל המזבח: "וַתֵּצֵא אֶשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וַיֵּרָא כָּל הָעֵם וַיִּרְאוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם" (שם: כד). הקשר לפרשת "תצוה" בולט עוד יותר אחרי מותם של נדב ואביהוא באש שיצאה מלפני ה', שאז אמר משה: "הוא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בְּקֶרְבִּי אֶקְדֹּשׁ וְעַל פְּנֵי כָּל הָעָם אֶכְבֹּד" (שם, יג). הקדושה והכבוד מופיעים גם כאן וגם בהבטחה מפרשת "תצוה" - "וְנִעַדְתִּי שְׂמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי" (שם: כט: מג). אם כן, פרשיות "צו" ו"שמיני" שבספר ויקרא משלימות את החסר בפרשת "פקודי", ומתארות את הקמתו של המשכן של פרשת "תצוה".

דומה שהסיבה להפרדת חנוכת המשכן לשני תיאורים שונים בחומשים שונים קשורה למגמתם של שני החומשים: בספר "שמות" נמצא מעמד הר סיני במרכז הספר, וגם היחסים בין משה לקב"ה תופסים בו מקום משמעותי. לכן משבצת התורה בסופו את תיאור הקמת המשכן על ידי משה, ואת כבוד ה' השוכן על אהל מועד בענן ומדבר עם משה מאהל מועד. לעומת זאת, ספר "ויקרא" הוא "תורת כוהנים", והמשכן בתורתם של הכוהנים הוא מקום עבודת ה', מקום המפגש של האדם מביא הקורבן עם הקב"ה. לכן נכון לתאר את הקדשת המשכן והכוהנים, וחנוכת המזבח בהקרבנות הקורבנות דווקא בספר "ויקרא" ולא בספר "שמות", אף שהציווי על המשמעות הזו של המשכן נמצא בספר "שמות".

ד. חנוכת המזבח בפרשת "נשא"

אולם בכך לא נסתיימה פרשת חנוכתו של המשכן. בספר "במדבר" (בפרק ז) מופיעה חנוכה נוספת, חנוכת הנשיאים, שהתחילה בראש חודש ניסן, יום הקמת המשכן בפרשתנו, ונמשכה שנים עשר יום. יודגש, שאף שמדובר שם בהקרבנות קורבנות, הכוהנים אינם מוזכרים שם, ודומה שנשיאי ישראל הם שהקריבו את קורבנות החנוכה.

נראה שחנוכה שלישית זו קשורה לתפקידו של המשכן בספר "במדבר". אם ספר "שמות" מדגיש את המשכן כקשור למשה ולהר סיני, וספר "ויקרא" מדגיש את תפקידו הכוהני, כמקום הקרבת הקורבנות, הרי ספר "במדבר", ספר הפקודים והמסעות, קושר את המשכן למחנה ישראל. כפי שמתואר בפרקים הראשונים של ספר "במדבר" היה המחנה בנוי כמין ריבוע כפול: בריבוע החיצוני חנו שנים עשר השבטים, ובריבוע הפנימי - משפחות הלויים והכוהנים. בליבו של הריבוע הכפול שכן המשכן. המבנה הזה יצר זיקה עמוקה בין מחנה ישראל ובין המשכן, ושבטי ישראל הם צבאות ה' החונים סביב לו. המחנה הנווד

בכלל, תפקידו הבלעדי של משה בהקמת המשכן בסוף פרשת "פקודי" בולט לעין (פרק מ); הקב"ה מצווה את משה להקים את המשכן, ובעקבות זאת ישנה חזרה מרובה ומודגשת על עשייתו של משה. אהרון ובניו מוזכרים, אומנם, אבל מוצגים כאילו הם חלק מכלי המשכן (שם, יב-טו), בעוד תפקידים "כוהניים" מובהקים, כעריכת הנרות והלחם והקרבת הקורבנות על המזבח, נעשים על ידי משה. הבלעדיות של משה, חסרונם של ימי המילואים ושוליותם של הכוהנים יוצרים רושם שהתורה מבקשת להדגיש כי מדובר בהקמתו של המשכן כפי שהוא מוצג בפרשת "תרומה". המשכן כפי שתואר בפרשת "תצוה" אינו תופס כאן מקום.

גם תיאור התוצאה של הקמת המשכן עולה בקנה אחד עם מגמה זו. פסוקי הסיום של הפרשה מחזירים אותנו לששת הימים הראשונים של עלייתו של משה להר סיני: הקמת המשכן הביאה לירידת כבוד ה' בענן על המשכן, כשמשה עומד מחוץ לענן, וכל ישראל רואים מרחוק את הענן ואת האש. בדומה לעליית משה על הר סיני, שם קרא לו ה' מתוך הענן, גם בפסוקי התורה הפותחים את ספר "ויקרא" ה' קורא אל משה, ומדבר אליו מאהל מועד העטוף בענן.⁵

ג. חנוכת המזבח בפרשת "שמיני"

ספר "ויקרא" פותח בתורת הקורבנות (פרקים א-ז), ומיד אחר כך, בפרק ח, התקיימו שבעת ימי המילואים, שבמהלכם הקדיש משה את הכוהנים ואת המזבח, כפי שנצטווה בפרשת "תצוה". לאחר תום שבעת הימים האלה הופיע ציווי מיוחד על סדר הקרבת הקורבנות ביום השמיני לימי המילואים, תוך הבטחה שביום זה יראה ה' לבני ישראל (וי' ט: א-ד):

וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח לָךְ עֹגֶל בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהִקְרַב לִפְנֵי ה'. וְאַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹּר לֵאמֹר קָחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֹגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה. וְשׂוֹר וְאַיִל לְשִׁלְמִים לְזִבְחַ לִפְנֵי ה' וּמִנְחָה בְּלוֹלָה בַשֶּׁמֶן כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם.

ואכן, אחרי שהכוהנים סיימו לערוך את איברי הקורבנות נראה ה' לבני ישראל באש האוכלת

⁵ כבר ציין הרמב"ן בפירושו לשם' מ: לד את הדמיון הרב בין תיאור כבוד ה' השוכן בענן על אוהל מועד לבין הופעת כבוד ה' על הר סיני. להשלמת העניין כולו השוו את פסוקי הסיום של פרק מ' לשם' כד: טו-יח. עם זאת ראוי להעיר, כי כוונת המשכן לא נשלמה כאן, שהרי משה נותר בחוץ ואינו שומע את הקב"ה מדבר מעל הכפורת. דבר זה יקרה רק בסיום חנוכת הנשיאים (במ' ז: פט), ואכמ"ל.

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הדף השבועי יוצא לאור
על ידי הפקולטה למדעי היהדות ולשכת רב
הקמפוס

בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
יש לשמור על קדושת העלון

במדבר אינו מחנה "רגיל" אלא מחנהו של הקב"ה, ששכינתו במרכז ועל דגלו חונים כל יוצאי צבא בישראל. בבחינה הזו קשור המשכן לשבטי ישראל דווקא, ולא למשה או לכוהנים, שאינם אלא פרטים במחנה ישראל הגדול, ולכן רק נשיאי ישראל, מפקדיו של המחנה, יכולים היו לבצע חנוכה זו.

הנה כי כן, פנים שונות למשכן, ומתוך פניו השונות עלו שלושת התיאורים של השלמתו, בשלושה חומשים שונים.